

МИТЬ НА ЙМЕННЯ ЛЕВКОНОЯ

Але що таке вічність імені (aeternitas nominis) – супроти моменту, поруху часу, який можемо бачити, чути, до якого можемо діткнутися, який можемо смакувати, врешті – вдихати його?.. Таке запитання ставив собі поет ще до створення “Пам’ятника”. А що таки зіставляв момент і вічність, – видно з його оди до Левконої. Справді, коли називаємо кораблі, що плывуть морем, карбуємо якесь ім’я на чолі вілли, що теж у житейському морі, теж, разом з усім сущим, пливе, – то чому б не давати ймення найдорожчому, що є в людини, – перелітній миті?.. Її, перелітну, й зупинив поет, давши їй наймилозвучніше з усіх, якими лише звертається до численних адресаток своїх од, тихе й світле ймення – Левконоя. Ймення, що ніжить слух і зігріває розум, бо й означає, з грецької, “світлий розум” – той, на який не лягає тінь од непевного прийдешнього, розум, якому затишно в теперішньому, думкою й чуттям зігрітому моменті...

Сповнена тонкого ліризму Горацієва ода до Левконої (L,11) – перша зваба для кожного, хто брався, та й нині береться, тлумачити Горація. Але, що вабить у ній, її тонкий ліризм, – те й вихоплюється з-під пера; і, врешті, спадає на думку прадавнє, на різні лади озвучуване: “Принадлива троянда, та колюча...”. Не зможе перекладач, по трудах, заспокоїти себе прикінцевими рядками Спенсерового сонета: “Тож не злякаюсь болю, ані труду, / Після яких блаженство я здобуду” (переклад Д. Павличка): замість блаженства – гіркота. Дослівний переклад одразу вкаже причину невдач: той незвичний для нас ліризм оди – у її граничній простоті, щирості:

Tu ne quaesieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi
finem di dederint, Leuconoe, nec Babylonios
temptaris numeros. ut melius, quidquid erit, pati.
seu pluris hiemes seu tribuit Iuppiter ultimam,

quae nunc oppositis debilitat pumicibus mare
Tyrrhenum: sapias, vina liques, et spatio brevi
spem longam reseces. dum loquimur, fugerit invida
aetas: carpe diem quam minimum credula postero.

Ти не випитуй, недозволено знати, який – мені, який – тобі
кінець визначили боги, Левконоє, та й вавилонських
не випробовуй чисел. Наскільки-то краще приймати все, що буде, –
чи багато ще зим, а чи вділив [нам] Юпітер [ось цю] останню,

яка ось тепер пористими виступами [скель] виснажує море
Тиренське. Будь розумна: ціди вина і коротким проміжком [часу]
втинай довгу надію. Поки говоримо, [ось уже] втече заздрісний
час: користай з [цього] дня, щонайменше довіряючи – завтрашньому.

Що латина – мова звучна (“дзвін латини”), мусимо, читаючи вголос, уявляти собі, як звучала вона в устах того ж Горація, який “тримав вуха” (tenuit aures) своїх сучасників, а що лаконічна, конденсована, – те бачимо, зіставивши два тексти: подекуди віршовий рядок дослівного перекладу містить удвічі більше літер, аніж відповідний рядок оригіналу.

Але повернімося до “змісту” оди. Горацій, на правах старшого (та й поета), навчає розуму (sapias – *будь розумна*) свою співбесідницю, дівчину з наразі невідомим їй іменем – Левконоя. Усі вісім рядків

твору – повчання й застороги: “не випитуй”, “не випробовуй чисел” (йдеться про поширене на той час укладання гороскопів, чим займалися вавилоняни, власне, халдеї, відомі своїми математичними й астрологічними знаннями), “краще приймай все, що дає доля” (іншими словами, “не випробовуй долі”), “ціди вина” (з цього бачимо, що Гораций – гість), “не снуй довгої надії – діли її на короткі відтинки” і, врешті, – знамените *carpe diem*, *лови день*, заклик, без якого не обходиться жоден збірник латинських афоризмів. Жодного оздоблювального епітета, жодної метафори, окрім хіба що тих двох: “утинай довгу надію” (*sper longam reseces*) та “лови день” (*carpe diem*); “лови”, або “зривай”, тобто “користай з нього, смакуй його, як плід” (реальний плід – для тіла; цей – для душі).

То в який спосіб із цих скупих на слова закликів та повчань можна зіткати знамениту поезію?.. Відповідь – у назві ліричних творів Горация: це пісні (*carmina*), по-грецькому – оди. Увесь чар (лат. *carmen*, *пісня*, франц. *charme*, наше “чар” – того ж кореня), увесь її ліризм – у звуковій, ритмічній організації слів. Саме ритм є тією чарівною паличкою, яка здатна зробити цю дивну метаморфозу – вишикувати звичайні слова в незвичайному, що торкається серця, порядку. Ритмічний хід цієї оди й справді нагадує серцебиття. Він – у самому імені *Leucopoe*, де під акцентом два склади – початковий і кінцевий; це – хоріямб, що поєднує, наче в дзеркальному відображенні, ті дві стопи: хорей і ямб (– ∪ ∪ –). У межах тієї стопи вмістив Катулл усю драму свого життя: *Od(i) et amo* (*ненавиджу й люблю*). Але Гораций – не Катулл: ода до Левконої належить до медитативної, розсудливої лірики, де поет, через чуття, апелює до розуму.

Великий асклепіадовий вірш, яким виконана ода до Левконої, – це фактично малий асклепіадовий (він – у “Пам’ятнику”), де мовби вклинився, посередині, цей же хоріямб:

– – ‘ ∪ ∪ – || – ∪ ∪ – || – ∪ ∪ – ∪ ∪

Хоріямбом озвучено тут частини фрази, найважливіші поняття; серед них, чи не найважливіше, – *spatium breve*, що стосується часу, його протяжності, хоч може стосуватися й простору. *Spatium breve*, *короткий відтинок часу*, який людина спромоглась вибороти для себе в “заздрісного віку” (*aetas*, на відміну від абстрактного *tempus*, – *життєвий час, вік*), – це і є гарний результат цього *carpe diem*, заклику, який у тій чи тій формі звучить майже в кожному творі Горация. Отож ода до Левконої, завдяки хоріямбічному ключеві, – не монотонне повчання, а схвильоване втручання поета, який, можливо, перервав на півслові довгі роздумування своєї співбесідниці, її наміри вдатися до знавців гороскопу, щоб лише зазирнути в майбутнє: що там чекає – її і його; господиню дому – і гостя: “Ти не звідуй про те...”; за першим хоріямбом – наступні: *scire nefas; ut melius; quidquid erit; vina liques...* Гораций наче квапить, сам собі жаліє на ту науку дорожочинних хвилин, адже (знову хоріямб) *dum loquimur, поки говоримо*, тікає вділений нам для життя “заздрісний” час. Але звучить у тій оді ще один хоріямб, яким віддлунюють усі ті вагомні відтинки поетичної фрази, – голос хвилі, яка раз по раз, у двоударному ритмі, набігає на берег: вдаряється – й відпливає; не було б тієї *хвилі*, що міряє час, – не було б і *схвильованості* поета.

Але не хоріямб є каменем спотикання для перекладача, який поклав собі за мету дати ритмічний, у розмірах оригіналу, переклад античної лірики, адже ця стопа звучить і в оригінальній українській поезії, і в розмові – кажемо ж іноді: “Скільки-то літ! Скільки-то зим!” (два хоріямби поряд). І дарма що наш хоріямб не дорівнює античному часокількісно (у них – це шестиморна стопа, в нас – чотириморна): хіба то маловажна річ – відлуння? Хіба в тій чи тій стопі, в їхніх комбінаціях не вловлюємо подиху античного вірша? Інша річ, що те відлуння (це вже клопоти перекладача) має бути чистим. Ті клопоти, при перекладі оди до Левконої, були б невеликі, якби не початок асклепіадового вірша, де звучать, один при одному, аж три довгі склади (– – ‘ ∪ ∪ –), а домоглись того, щоб їм в українському вірші відповідали три наголошені, – річ неможлива. Експериментував В. Маяковський (“Дней бык пег...”), символіст В. Иванов, перекладаючи Сапфо (“Не **изжить зол, / Не избьтъ бед...**”), але сусідство навіть двох наголошених складів (так імітуємо спондей) – не надто бажане для силабо-тонічного вірша. Отож: **Tu ne quaesieris**... (виділені склади – довгі) – в оригіналі. “**Ти не звідуй про те...**” – у перекладі. Щоб той відповідник хоч якось натякнув на подих Горациєвого зачину, мусить у цьому посприяти читач – проакцентувати виділені склади.

А що це нереально (читач – просто читає, не задумуючись над проблемами версифікації), то перекладач мусить змиритися з невдачею.

Труднощі відтворення оригінального вірша супроводжуються труднощами лексико-граматичного характеру. Так, у центрі першого рядка вставним реченням, хоріямбом, Горацій стисло пояснює Левконої, чому їй не варто вивідувати про майбутнє: бо цього – *недозволено знати (scire nefas)*. З перекладу, однак, не видно, хто не дозволяє; в оригіналі ж цілком ясно, що це – заборона богів: на відміну від *ius, людського права*, *fas* – це право, яке походить від богів. *Nefas*, якщо вжити належне християнській добі поняття, – гріх: гріх вивідувати те, що приховали від нас боги. Якщо ж мова про дохристиянську добу, то рівносильного відповідника до поняття “гріх” попросту не маємо; й не тільки ми: *non e concesso, lecito* (італ.), *du darfst wissen es nie* (нім.), *nie nasza to rzecz* (пол.); подібна описовість – і в інших мовах. Порізнному тлумачать словосполучення **spatio brevi**: розуміють його то як незалежний аблятив (*ablatus absolutus*), що виражає причину (*оскільки вимір життя короткий*), то як *instrumentalis* (орудний): *коротким виміром перетинай довге сподівання*, то навіть як *давальний*: *відповідно до тієї короткості відмірюй (нарізуй) довге сподівання*. Втім, граматичні тонкощі не відхиляються від головної думки: короткий перебіг життя геть нерозумно витратити на пусті надії – треба *жити*. А жити для Горація – це передусім відчувати; весь арсенал його філософії слугує доланню того, що заважає людині відчувати конкретну мить.

Фактично неперекладним є заклик **carpe diem**, бо жоден із варіантів не може передати полісемантичності латинського дієслова *carpere*; серед одинадцяти значень, що їх фіксує словник, – *зривати, споживати, ловити*; а ще ж, який варіант не оберімо, він чинить опір – не хоче звучати хоріямбом. Не диво, що дехто, наприклад, А. Важик, загалом його опускає, доволі переконливо цей крок аргументуючи: “... оминув я *carpe diem*, котре стало формулою, девізом, прислів’ям, та лише в латинській версії; не знайдено польської формули, що надавалася б і на прислів’я, і до вірша”. Те ж саме можна сказати й про багато інших відточених Горацієвих висловів, які, хоч перекладені, все ж ніколи (бо неперекладні) не одержать високого епітета – “крилаті”. Що ж до труднощів стисло граматичного характеру (їх чимало!), то тут, як у “Пам’ятнику”, у багатьох інших творах, маємо справу з дієсловом *fugere, тікати*. Воно, будучи неперекладним словом-образом, ще й фігурує тут у незвичній для нас формі – майбутнього доконаного часу: “*dum loquimur, fugerit invida aetas*” (*поки говоримо – втече заздрисний час*). У завершеності дії в майбутньому – безповоротність кожної миті життя. Неперекладне й те, що нині вийшло з ужитку (реалії), скажімо, проціджування (висвітлювання, “клярування”) й охолоджування вина (**vina liques**) через спеціальне ситечко (*colum pivatium*), та й згадуване **nefas** – теж реалія, але вже не з побутової, а з релігійної сфери.

Досі не йшлося, однак, про інтимний характер оди, яку вважають найкращою серед поезій, присвячених стосункам між чоловіком та жінкою. Про інтимне почуття наче й мови немає. Воно – в ледь помітних натяках, у першому ж вірші: “...quem mihi, quem tibi / finem di dederint...” – *яку межу покладуть боги мені й тобі...* – в порядку слів (*мені й тобі*): поет першим бачить себе на тій межі, поза якою вже немає життєвого часу, – там, де, замість тих дорожочинних відтинків, що їх імітують хоріямби, – незбагненна для людини вічність, яка в іншій оді, до Архіта (I,28), вражала слухача суцільними, заціпенілими спондеями – холодним доторком небуття. Інтимність оди до Левконої – навіть у незвичній для нас, “моторошній” конкретності: хвилику об берег б’є не просто море, а Тиренське море; за вікном не просто зима, а саме та зима, яка ось тепер (*quae nunc*) приборкує проїденими морською сіллю прибережними скелями (бачимо їх наче зблизька) розбурхану міць стихії; ті обоє, поет і дівчина, – *тут-і-тепер*, у своєму, окресленому і часом, і місцем на землі, малому просторі, серед речей, які їх оточують, які служать їм (як те ситечко, як сільничка в іншій оді), за келихом вина, а без нього античні й не мислили собі ані теплої розмови, ні порозуміння не лише на рівні думки, а й почуття (“Правда у вині”, – згадуємо Алкея, не дарма ж у Горація поряд: *sapias – i vina*). Саме такого, настроєвого, порозуміння прагне поет, бо над усе цінє спілкування з тими, хто *відчуває (sentit)* однією з ним душею.

Перед тим, як звернутись до перекладів, постараймося ще раз окреслити ситуацію, що дала настроєвий імпульс тій оді. Десь на побережжі Тиренського моря, у затишній віллі, – двоє: Горацій, гість, і та, хто гостить його, – Левконоя. Поезія починається голосом поета – його порадою не вивідувати майбутнього з двох причин: це, по-перше, – негоже, кривдно супроти богів, які закрили його для смертних; по-друге, – нерозумно, бо з короткого життя треба користати, а не розтрачувати його на пусте сподівання (*vana spes*), тим паче, що час минає безповоротно й швидко. Про це – фактично однією фразою, що пульсує стислими хоріямбічними відтинками; їм наче вторують такі ж, короткі й хльосткі, удари хвилі об берег – сама стихія нагадує про невпинний, удар за ударом, перебіг часу – “коротких годин”. Двоє у хвилинному затишку, вдома; за вікном – холодне часове й просторове безмежжя... “Будь у тій хвилині! – ще й так, словами польської поетеси Йоанни Полякувни можна зрозуміти заклик *carpe diem*. – Не тікай з її блідої ясності, бо потрапиш у бездомну, де все повз твої очі проходитьиме, вічність”... А з такого погляду, *sub specie aeternitatis*, обоє вони, Горацій і Левконоя, – лише гості в цьому світі. Зробити цю гостину найприємнішою (саме найприємнішою, а не найдовшою: що завтра буде – не знаємо) – ось на що спрямовує всі свої зусилля перший лірик Риму.

*

Якщо книжки мають свою долю, то вона (надто коли книжка поетична) залежить ще й від перекладача. Доля Горацієвої книжки, отже, й самого автора, мов у дзеркалі, відбилась у перекладах його ліричних од, зокрема, чи не найтоншої, найліричнішої з них – оди до Левконої:

Carpe diem!
(До білявки)

Не розвідуї, не розпитуй,
Бо наперед знати гріх, –
Яку долю й судьбу скриту
Нам боги зашили в міх.

Що тобі допоможуть льоси
Вавилонських мантиїв?
Ліпше жити так, як доси,
За дверима у богів.

Може се уже й послідня
Із призначених нам зим,
Що тепер гнівна, побідна
Б'є о морські береги.

Ти май розум! Повна мрії
В кухлику мішай винце;
Ніколи не трать надії,
Ясне все задерж лице.

Серед слів тікає хутко
Молодість, мов води з гір.
Кожну в день лови мінутку,
Завтру якнайменше вір!

І хоча у збірці “З чужої левади” (Львів, 1913) зазначено, що тут – “веселі вірші в переспівах Тараса Франка”, далі, у передмові, як це видно зі слів самого інтерпретатора, йдеться фактично про переклади: “Переклад, як жінка: коли вірний, то звичайно не гарний, а коли гарний, то не вірний. Вибрав я той другий рід перекладу, гадаючи, що вірний, по змозі дослівний перевід у розмірах оригіналу не знайшов би поки що у нас більшого числа читачів [...] змодернізував я передусім форму [...] старався я головню передати мисль первовзору [...] Тим способом бажав я наблизити до смаку нинішнього інтелігентного українця.

Хотілося би зацікавити плодами класичної Музи не самих тільки учеників, але й ширший загал... Вельми красномовні міркування, коли йдеться про історію українського перекладу!.. Тут, мабуть, зайве обговорювати “вірність” чи “гарність” перекладу (воістину, “яка метрика – такий стиль!”). Можемо хіба засумніватися, чи це реальна річ, – аж так “змодернізувавши форму”, передати “мисль первозвору”; до того ж не мисль тут важлива (вона геть не нова), а те, як поет її висловлює – важливе почуття, глибинний, настояний на філософських медитаціях, ліризм. Побоювання не безпідставні, бо хибить сам “камертон” (ним, зазвичай, слугує ім’я адресата): “білявка” – про зовнішню ознаку; Левконоя – про внутрішню; дівчина, якщо скалькуємо її ім’я – “Світлодумна” (у Т. Франка – хіба що “Світловолоса”). І ще одне викликає сумнів: чи варто в такий спосіб зацікавлювати читача “плодами класичної Музи”, зокрема, одою до Левконої – “білявки”? Що ж до стилю, то показовими тут є здібнілі форми, етранжизми й модернізми (*кухлик, винце, льоси, гріх, мінутка*), забарвлені пісенним колоритом фразеологізми, порівняння (“боги зашили в міх”, “за дверима у богів”, “мов води з гір”), з якими контрастують не надто гладкі, з арсеналу самого інтерпретатора, вислови, на зразок: “яку долю й судьбу скриту”, “ясне все задерж лице” (в останньому – натяк на “світлий, чи ясний розум”: *обличчя – дзеркало душі*) тощо. Одне слово, перед нами – Горацій-жартун, яким він, хоч над усе цінував гумор, ніколи не був; та й “білявка”, яку він провокує, ледве чи з товариства тих, кому поет адресував свої твори.

Не вельми втішився б Горацій, якби після “гарного” – розгорнув “вірний” переклад пера, скажімо, В. Щурата, який теж видав “Вибрані оди Горація” (Перемишль, 1901):

Не питай, що мені, що там тобі в Вишних судилося,
Левконое, воно знати гріхом. І не вдавайся ти
в Вавилонські числа! Ліпше приймім, будь що там буде вже,
чи Юпітером нам більше теж зим дано, чи тільки та,

що Тирренським тепер морем товче в скелі противнії.
Врозумись і вино лий, прочищай і на короткі часи
довгість надії втинай. Серед розмов заздрісний вік втіче.
День сьогоднішній – твій. Другому вже ти якнайменше вір!

Саме цю версію мав, очевидно, на увазі Т. Франко, мовлячи про “вірний, по змозі дослівний перевід у розмірах оригіналу”, який і справді не міг сподіватися на “більше число читачів”. А втім, дещо й Т. Франко, хоч обрав цілком іншу стежку, дозволив собі скубнути й зі Щуратової “левади”: “серед слів”, “знати гріх”, “якнайменше вір” – усе це свідчить про спадкоємність у сфері перекладацтва. А що у своїй версії В. Щурат справді намагався триматися слова, видно хоча б із того, що й згаданий майбутній доконаний (*fugere*) не залишився поза увагою інтерпретатора: замість звичного в тому випадку “тікає”, – “втіче”; свою назву зберегло й море – *Тирренське*; і навіть скелі – *противнії* (*oppositi*), тобто ті, що навпроти морських хвиль, ставлять їм чоло, тримають позицію (“стою, як скеля, непорушний”), ті, хто є *противниками* розбурханої стихії (“противнії”, щоправда, у цьому контексті, в сусідстві з дієсловом “товче”, можна сприйняти також як “неприємні”, “гидкі”), от лише того, що та стихія і їм досолила в прямому значенні слова (морською сіллю), проїла, зринула їхнє тіло, зробила з нього вже й не скелю, а рипех, *пемзу*, – таки не вдалося віддати українським словом: його (крім “пемза”) попросту немає; пошановано реалії побуту (вино лий, *протищай*), хоч виділене слово мало що може сказати сучасному читачеві.

І все ж годиться віддати належне перекладачеві: тут відчутна сумлінна праця, помітні, хай не завжди вдалі, спроби звернути увагу читача (а не просто догоджати йому) на своєрідність Горацієвої лірики, передусім – щодо її віршових розмірів. Але ті спроби зауважить лише той, хто знає, що таке *аскленіадова строфа*; хто ж і не чував про різні стопи та цезури – спіткнувшись на першому ж рядку, ледве чи продовжуватиме читання. Не допомагають “затички”, якими перекладач то тут, то там заповнює прогалини, що виникають при реалізації метричної схеми вірша: “що там тобі”, “більше теж зим”, “другому вже”; хоріямби, головню серединні, фактично ніде не увиразнені цезурами, а подекуди розставлені наголоси мало що дають для орієнтації в ритмічному ході вірша. Трапляються й звичайні

ритмічні недогляди. Очевидними є вже згадані лексичні й стилістичні клопоти: “морем товче в скелі противній”, “врозумись”, “вино прочищай”, “довгість надії втинай” тощо. Цей переклад – на диво показовий для сучасного В. Щуратові покоління перекладачів (передусім – для М. Білика), які хиталися між римованим переспівом та “дослівним” перекладом: то, добре знаючи класичні мови (слабше – рідну), шукали стежки до античного першотвору, то знову піддавалися потужній сміховій стихії нашої “Енеїди”.

І раптом, через якесь десятиліття після грайливої струни Т. Франка та невиразного ще відлуння Горацієвої ліри у В. Щурата – сонетний акорд М. Зерова:

Негоже нам, о Левконоє, знати,
Яку нам суджено в житті наземнім путь.
Халдейських віщунів не будемо питати:
Халдейських чисел нам ніколи не збагнуть.

Чи довго житимем, чи скоро час розстання,
Приймаймо з дякою, що доля нам дає,
Хоч, може, ця зима – для нас зима остання,
І вже не чутимем, як хвиля в берег б’є.

Тому розумна будь: важкий і пінний келих
До вогких уст своїх бездумно піднімай,
І безліч днів живи безжурних і веселих,
І лиш на це життя надії покладай.

Минає хутко час: лови, лови хвилини!
Не вір прийдешньому, що нам назустріч лине!

І знову ж доводиться повторити: яка віршова форма (метрика) – такий стиль. А він, що найочевидніше, аж надто віддалений від скупой на словесні оздоби, інтенсивної поезики Горація. Це – теж своєрідна трагедія: римського співця у тозі та зі стилосом у руці важко уявити собі в постаті сучасного поета-романтика. М. Зеров ледве чи скористався Горацієвою порадою “часто повертати стилос”: відчутно, що саме цю оду він проінтерпретував на одному подихові, з особливою легкістю і, здається, саме тут найвільніше повівся з латинським текстом. Достатньо одного прикладу: замість *sapias* (будь розумна) та *vina liques* (проїжджуй вино) – густий, з нотками романтизму, ліричний пасаж: “Тому розумна будь: важкий і пінний келих / До вогких уст своїх бездумно піднімай...”. Замість “*spem longam spatio brevi resces*”, що зраджує радше геометричне мислення поета (“короткий відтинок” проектується на “довгу надію”), – вільна описовість: “І безліч днів живи безжурних і веселих, / І лиш на це життя надії покладай”. А ліричне “лови, лови хвилини”, що веде за собою неодмінне “лине” (замість стислого *carpe diem*) одлуною закликком із “Чарів ночі” Олександра Олеся (“Лови летючу мить життя”), твору, де дослівно повторено початок Горацієвої оди (“Ти не питай...”) і водночас – твору, писаного у зовсім іншому, ніж ода до Левконої, стилістичному ключі. М. Зеров, теж, очевидно, розуміючи, що в нашій мові годі знайти належний відповідник до *carpe diem*, додав йому ваги позицією: він прозвучав у двовірші, що закінчує сонет, резюмує думку.

У М. Зерова констатуємо відхилення не лише стилістичного плану: “безліч днів живи безжурних і веселих” дисонує з часто повторюваною думкою Горація про те, що кожен день, щоб він усміхнувся нам, маємо вважати останнім. А щодо надій, які ми повинні покласти “лиш на це життя”, то античні, на відміну від людини християнської доби, не мали альтернативи: жити для них означало “бачити світло сонця”; поза тим – *pulvis et umbra* (порох і тінь). М. Зеров (мова лише про цю оду) не докладав зусиль, аби спростувати побудоване на жартівливому парадоксі порівняння перекладу – з жінкою: не шукав середини між грайливим переспівом Т. Франка – та важкуватим, затисненим у “розміри оригіналу”, наче в *прокрустовім ложі*, академічним перекладом В. Щурата: його “Левконоя” – просто гарна жінка, чие ймення так мелодійно перегукується з недосяжною мрією, її живим втіленням – Навсікаєю...

Перелицьовуючи Горацієві (“Гараськові”) оди у виразно пародійному ключі, Петро Гулак-Артемовський не лише не відходить від бурлескної стихії української “Енеїди”, а й всіляко посилює сміховий ефект: ледь помітну Горацієву усмішку (в оді до Левконої навіть такої немає) перетворює на грубий сміх. І це не викликало б особливого подиву (хоч і в пародіюванні є межі), якби не примітка самого ж Гулака до пародійованої оди у “Вестнику Европы” (1827, № 22): “Кто с чувством беспристрастия вникнет в дух некоторых од Горация, равно как и в настоящую, тот сознается, что его философия немногим чем различествует с философией наших малороссийских Пархомов: Фалернское и горилка – вот вся разница!..”. Цікавою з цього приводу є думка М. Зерова в його “Лекціях з української літератури”: “Філософія може і справді різнитися небагато, але різниця між фалерським і горілкою кардинальна [...] Ці переробки можна назвати свобідними варіаціями на гораціївські теми. Всі вони визначаються великою розтяглістю та надзвичайною грубістю тону. Деякі з них виходять власне поза межі художньої літератури. Гораціївський епікуреїзм перетворюється в них на проповідь “горілки до ізволу” та п’яної гульні”. Благородне, ще й джерельною водою розбавлене, вино – і сивуха, що нагадує людині ті сиві часи, коли їй таки замало було двох ніг; тонка, з глибинним підтекстом, поезія – і зіткана із соковитого селянського вислову сміховина, яку й сприймали як поезію Горація (згадаймо поміщика Сокиру з Шевченкової повісті “Близнець”: “Превосходно! И в точности верно”). Та не лише поезія – філософія геть інша: спрIMITIVізований, вульгарний епікуреїзм дав, власне, такі, як у нашій пародії, плоди. Втім, послухаймо самого Гулака – ту строфу пародії, яку (останній її рядок) він і коментує згаданою приміткою:

А є? Так при на стіл!.. Частуй, та й сам кругляй!..
Чи нам, Пархоме, треба стільки?..
Та вже ж – чи вкорочать свій вік, то й вкорочай
В шинку над бочкою горілки!

Зглянувся наш поет, щоправда, над самою Левконою (якось важко побачити її, й навіть “білявку” ... “над бочкою горілки”): замість неї – Пархом, який в іншій переробці (П,3) “до господи лізе рачки”... Врешті, щоб не закінчувати студії тим радше сумним, аніж смішним, образом, подаю свої спроби: давно – і нинішню:

Ти не звідуй про те, де нам межу доля накреслила,
Левконое: того – й знати не слід, так що й халдеїв ти,
Й числа їхні облиш. Краще стократ – брати, що суджено,
Чи багато ще зим небо нам шле, чи вже остання ця

Там об берег сипкий в злобі сліпій хвилю тиренську б’є.
Зваж розумно те все, вина ціди й миттю короткою
Довгу мрію діли: заздрісний час, поки говорим тут,
Вже у безвість летить. День цей лови! У майбуття – не вір!

Годі вже, не питай, знати ж не нам, смертним, який кінець,
Левконое, мені дано й тобі – смійся із чисел тих,
Що придумав халдей! Краще стократ, що нам судилося, –
Те приймати, чи ряд зим уділив вишній Юпітер нам,

Чи востанне ось ця стримує шал моря Тиренського
Скель чолом. Не хмурній! Вина ціди й міркою миті тни
Довгу нить сподівань. Мовлю, а час, заздрісник наш, уже –
Хтозна-де. Ось цього дня не втрачай! Завтрашньому – не вір.

Була, щоправда, давніша моя спроба (згадка про неї у книжці “Під чужою тінню”), яка належить уже не чверть-, а таки півстолітній давнині. Декілька рядків ще відтоді залишились у пам’яті (ось що таке захопитися чимось!): “Не питай, не питай Левконое, / Нам ніколи того не збагнуть, / Скільки літ

проживемо обое, / Яку долю боги нам дадуть...”. Щодо тієї спроби, то можу слово в слово повторити те, що й польський перекладач – про свої говорить: “Перші мої версії оди до Левконої були римовані, потому я відкинув рими, щоби пробитися до більшої простоти, до безпосередніших висловлювань і зосередитись на звуковій гармонії”. Я ж, окрім звукової гармонії, найбільше зусиль витрачав на реконструкцію ритму першотвору. Одне слово, тепер лише дивуюсь тодішній своїй наївності: сподівався, що якоюсь мірою вдасться наслідувати Миколу Зерова. Щось із тієї наївності залишилося, певно, й нині, коли намагаюся наслідувати – Горація...

*

Як не гамував би розгону морської хвилі прибережний камінь, він усе ж вивітрюється, подається. Гору бере хвиля, бо камінь непорушний; вона – в русі. Під водою, можливо, вже й те місце, де стояла вілла, звідкіль ті двоє, Горацій і Левконоя, дивилися на зиму, слухали хвилю, яка, набігаючи й відбігаючи, міряла, та й нині з такою ж монотонністю, міряє незліченні часові відтинки – хвилини; одна з тих хвилин (чи то хвиль), коли море втишується, раз у раз повторює своє мелодійне ймення: **L é u c o n o é**...